MOCCA
EXPERTISENETWERK CULTUUREDUCATIE

Raamleerplan
Muziek

Inhoudsopgave

0 De totstandkoming van de raamleerplannen 2

1 Belang van muziekonderwijs 3

2 Kerndoelen primair onderwijs 3

2.1 Relatie met andere kerndoelen 4

3 Structuur muziekonderwijs 4

4 Overzicht Culturele competenties 6

5 Van raamleerplan naar leerdoelen 10

6 Raamleerplan muziek 11

6.1. Raamleerplan muziek, groep 1 - 2 11
6.2. Raamleerplan muziek, groep 3 - 4 13
6.3. Raamleerplan muziek, groep 5 - 6 15
6.4. Raamleerplan muziek, groep 7 - 8 17

Geraadpleegde bronnen 19

Colofon 20

0 De totstandkoming van de raamleerplannen

De gemeente Amsterdam en de Amsterdamse schoolbesturen willen alle leerlingen in het basisonderwijs structureel in aanraking brengen met kunst en cultuur. Zij willen dat de kunstvakken worden aangeboden in doorgaande leerlijnen en hebben daarom in 2010 het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie ontwikkeld. In dit Basispakket is een aantal voorzieningen opgenomen die scholen helpen hun cultuurprogramma op te zetten. Mocca heeft voor verschillende kunstdisciplines en cultureel erfgoed raamleerplannen ontwikkeld die de scholen ondersteunen bij de inrichting van hun cultuuronderwijs. Zij heeft daarvoor gesproken met vak- en groepsleerkrachten uit het Amsterdamse primair onderwijs en met medewerkers van Amsterdamse culturele instellingen. Daarnaast heeft zij verschillende bronnen gebruikt. Zie daarvoor de bronvermelding achter in het raamleerplan.

Mocca heeft raamleerplannen ontwikkeld voor muziek, beeldend onderwijs, cultureel erfgoed, drama en dans. De raamleerplannen zijn bestemd voor alle groepen in het primair onderwijs. Mocca wil daarmee komen tot een gezamenlijk taal- en gesprekskader voor samenwerking, en zorgen voor maatwerk tussen de culturele instellingen en het primair onderwijs. De raamleerplannen zijn geen lesmethodes, maar instrumenten voor scholen, groeps- en vakleerkrachten waarmee zij hun eigen visie kunnen omzetten in een gestructureerd plan. Met het oog op de culturele competenties die leerlingen kunnen verwerven, heeft Mocca per twee leerjaren vakgerichte leerdoelen geformuleerd. Daarbinnen kunnen scholen in elk afzonderlijk vakgebied eigen accenten leggen voor verdieping.

Bij de totstandkoming van de raamleerplannen is rekening gehouden met de rijke culturele omgeving waarin de Amsterdamse leerlingen zich ontwikkelen. Mocca heeft bewust gekozen voor een algemene beschrijving van de doelen in de raamleerplannen, opdat scholen die zelf al veel hebben ontwikkeld op het gebied van cultuuronderwijs kunnen toetsen of hun activiteiten passen binnen die doelen. De raamleerplannen zijn beslist niet bedoeld als keurslijf. Aan de hand van deze raamleerplannen kunnen ook culturele instellingen hun passie en vakmanschap verbinden met het cultuuronderwijs van scholen en de ontwikkeling van kinderen.

Leerplankader kunstzinnige oriëntatie versus raamleerplannen Mocca

In het voorjaar van 2014 heeft SLO het leerplankader kunstzinnige oriëntatie gepubliceerd. Deze versie van het SLO-leerplankader is in de eerste plaats bedoeld voor culturele instellingen en steuninstellingen waar vakdocenten werkzaam zijn. De raamleerplannen van Mocca zijn bedoeld voor groeps- en vakleerkrachten en het culturele veld.
De uitgangspunten en beschreven doelen van de raamleerplannen vallen binnen het leerplankader en voldoen daarmee aan de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Bij het SLO-leerplankader ligt de nadruk vooral op het creatieve proces terwijl in de raamleerplannen de ontwikkeling van de culturele competenties centraal staan.

Op http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/ kunt u het leerplankader kunstzinnige oriëntatie van SLO vinden.
Op www.basispakketamsterdam.nl kunt u alle raamleerplannen vinden en een objectieve vergelijking tussen het SLO-leerplankader en de raamleerplannen van Mocca.

1. Belang van muziekonderwijs

Muziek is een communicatievorm van alle tijden en er zijn veel muzikale verschijningsvormen in onze hedendaagse cultuur. Er zijn veel muzikale tradities, genres en stijlen. Dat muziek iets 'doet' met mensen blijkt wel uit de vele manieren waarop wij muziek dagelijks gebruiken om sfeer te scheppen en om denkbeelden en emoties te uiten. Muziek is een universele taal die de grenzen overschrijdt: muziek is wereldmuziek. De mogelijkheid die muziek biedt om er samen actief plezier aan te beleven maakt haar uniek.

Kleuters, baby's en zelfs ongeboren kinderen reageren op muziek. Voordat kinderen naar school gaan hebben zij al muzikale bagage. Ze hebben bewogen op muziek, geluiden gemaakt en liedjes gezongen en zijn al geraakt door muziek. Zij slaan deze muziek op in hun geheugen en als zij die later weer horen herkennen zij haar. Kinderen ontwikkelen zich daarbij niet autonoom maar in wisselwerking met hun sociale en culturele omgeving. In de theorie van de Meervoudige Intelligenties van Howard Gardner wordt muziek gezien als een van de zelfstandige intelligenties: de muzikaal-ritmische intelligentie.

Diverse onderzoeken over muziekonderwijs geven een positief beeld over de effecten van muziekonderwijs op de ontwikkeling van kinderen. Kinderen kunnen beter luisteren, worden gevoeliger voor taal, trainen hun geheugen, vergroten hun creativiteit, doen ervaring op in het uiten van hun emoties en het vormgeven ervan, leren coöperatief samen te werken en elkaar te waarderen.
Samengevat: doelgericht muziekonderwijs levert een inspirerende en krachtige bijdrage aan de totale ontwikkeling van ieder kind afzonderlijk en aan de school als gemeenschap.

2. Kerndoelen primair onderwijs (2006)

De raamleerplannen zijn gebaseerd op de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Het basisonderwijs bevordert een brede vorming van kinderen. Kerndoelen zijn streefdoelen: ze beschrijven wat kinderen moeten leren om te kunnen functioneren in de maatschappij en om zich verder te kunnen ontwikkelen in het vervolgonderwijs. Voor alle kerndoelen geldt dat het onderwijs zich richt op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van creativiteit en op het verwerven van onder meer culturele vaardigheden van kinderen.

Kerndoelen in het leergebied kunstzinnige oriëntatie:

54 *De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.*

55 *De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.*

56 *De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.*

Emotionele en creatieve ontwikkeling en het aanleren van culturele vaardigheden zijn niet voorbehouden aan het leergebied kunstzinnige oriëntatie, maar maken deel uit van het totale onderwijs van elke basisschool. Voor alle doelen die scholen zich stellen geldt dat zij de verschillende leergebieden zoveel mogelijk op elkaar moeten afstemmen, in samenhang met elkaar moeten aanbieden en moeten verbinden met de belevingswereld van de leerlingen. Aandacht voor cultuur is dus niet beperkt tot cultuuronderwijs. Bij de specifieke leergebieden worden extra kerndoelen benoemd die inhoudelijke relaties hebben met cultuuronderwijs.

2.1 Relatie met andere kerndoelen

Muziekonderwijs heeft relaties met elementen van de volgende kerndoelen (uit de Kerndoelen in het leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld):

37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen.

53 De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

57 De leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren.

58 De leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee bij activiteiten rekening houden.

3. Structuur muziekonderwijs

Muziekonderwijs wordt door SLO (het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling), onderwijsinstellingen en het Netwerk Muziekdocenten Pabo (NMP) op twee manieren onderverdeeld: in klank, vorm en betekenis, en in vijf domeinen. De onderverdeling van het muziekonderwijs in vijf domeinen gaat over het muzikaal gedrag. De vijf domeinen zijn zingen, spelen, luisteren, bewegen, en lezen en noteren. Binnen deze domeinen ontwikkelen kinderen in het muziekonderwijs hun muzikaal gedrag.

De samenhang tussen het muzikaal gedrag en de elementen klank, vorm en betekenis staan in het leerplankader kunstzinnige oriëntatie voor het primair onderwijs (SLO, 2014) als volgt beschreven:

Ze luisteren naar bestaande of zelfgemaakte muziek en bewegen er op, ze maken kennis met diverse vormen van muzieknotatie en noteren hun eigen muziek. Al doende ontwikkelen zij hun muzikale vaardigheden: ze leren hun (zang)stem goed te gebruiken, ontwikkelen hun gehoor, werken aan (motorische) speelvaardigheden. Ook hun maat- en ritmegevoel en kennis over muziek wordt vergroot. Door al deze zogenaamde 'muzikale gedragingen' (ook wel 'domeinen' genoemd) leren kinderen dat muziek bestaat uit klank (hoog/laag, hard/zacht, kort/lang, of verschillende klankkleuren), die in een bepaalde vorm is gezet (door muzikale elementen te herhalen, of te contrasteren) en die uiteindelijk betekenis krijgt – hetzij door de luisteraar zelf gegeven, hetzij gegeven door de componist of de functie van de muziek.

De vijf muziekdomeinen

De verschillende domeinen van muziek (zingen, spelen, bewegen, luisteren, en lezen en noteren) worden ook wel de vijf vormen van muzikaal gedrag genoemd. Zij zijn sterk verbonden met de muzikale ontwikkeling van kinderen, met de leerstof en met elkaar.

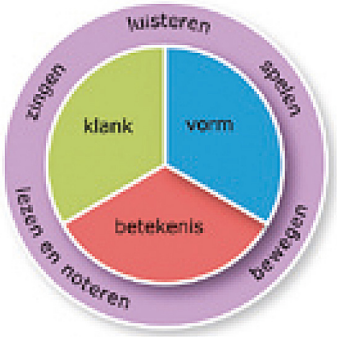

Kinderen ontwikkelen zich zingend: ze leren hun stemmen kennen en beheersen, ze leren een repertoire aan liederen. Zingend beleven en ervaren zij de taal van muziek.

Kinderen luisteren naar muziek: ze luisteren naar zichzelf en naar anderen. Luisterend ontdekken zij de muzikale wereld met zijn ritmen, melodieën, klanken, klankkleuren, verhalen en composities. Ze ontdekken dat muziek iets met hen doet.

Kinderen spelen muziek: met hun eigen lichaam (bodysounds), met allerlei materialen die kunnen klinken en met instrumenten. Ze ontdekken dat zij iets met muziek kunnen doen.

Kinderen bewegen op muziek: muziek zet kinderen aan tot bewegen. Het is daarom goed om kinderen te laten bewegen op muziek. Ze kunnen de muziek dan ervaren en er zich van bewust worden.

Kinderen lezen en noteren muziek: als kinderen muziek op verschillende manieren lezen en noteren, krijgen zij inzicht in de structuur ervan, leren ze beter luisteren, kunnen zij andere muziek zingen en spelen, en kunnen zij eigen muziekstukjes ‘componeren’.

4. Overzicht culturele competenties

Bij de raamleerplannen is de ontwikkeling van het kind als uitgangspunt genomen. In 2009 ontwikkelde Cultuurmij Oost (voorheen Stichting Edu-art), de provinciale instelling voor cultuureducatie in Gelderland, C-Zicht. Hierin staan 7 competenties beschreven die de culturele ontwikkeling van leerlingen kenmerken. Deze competenties vormen de basis voor de raamleerplannen en verbinden de verschillende disciplines binnen cultuuronderwijs. Samen met de kerndoelen voor het basisonderwijs vormen de culturele competenties de basis voor alle leer- en vakgebieden van cultuuronderwijs.

De voordelen van werken vanuit culturele competenties zijn:

- gemeenschappelijk taal: de leerkracht denkt in pedagogisch-didactische termen, kunstenaar in artistieke termen, nu toegespitst op de ontwikkeling van kind

- vakoverstijgend werken: verschillende vakgebieden werken samen vanuit een thema, probleem of onderwerp

Een competentie is een samenhangend geheel van vaardigheden, kennis en houding: iets kunnen, iets kennen en aangesproken worden op je houding. Een culturele competentie geeft aan wat een leerling ontwikkelt door middel van kunst en cultuur. In dit raamleerplan wordt ervan uitgegaan dat de leerling zich vier culturele competenties eigen maakt omdat die specifiek zijn voor cultuuronderwijs. Het ontwikkelen van het receptief, creërend, reflectief en presenterend vermogen vormt de kern van de raamleerplannen.

Overzicht competenties

Culturele competentie	Definitie	Toelichting
Receptief vermogen	De leerling kan zich openstellen voor cultuuruitingen.	De leerling ervaart en beleeft de sensatie van de fysieke waarneming bij kunst en cultuur. Hij kan geraakt worden door kunstuitingen en vergroot zijn verbeeldingskracht. De leerling kan kenmerken van cultuuruitingen herkennen en benoemen.
Onderzoekend Vermogen	De leerling kan informatie over cultuuruitingen zoeken, deze cultuuruitingen in zich opnemen en toepassen in eigen werk.	De leerling verkent en onderzoekt cultuuruitingen en de culturele omgeving. Hij kan experimenteren met materialen en technieken om zich cultureel te uiten.
Creërend vermogen	De leerling denkt, creëert en produceert.	De leerling geeft zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm met kunstzinnige middelen. Hij onderzoekt, experimenteert en reflecteert bij het maken van creatief werk.
Reflecterend vermogen	De leerling kan cultuuruitingen van zichzelf en anderen analyseren, interpreteren en waarderen.	De leerling kijkt, luistert, onderzoekt en denkt na bij werk dat hij zelf heeft gecreëerd en bij werk van anderen. Hij vormt zich een mening en kan deze onderbouwen. Hij kan reageren en hij kan emoties uiten en die vergelijken met de emoties van anderen. Reflecteren komt voor in alle fasen van creatief werk en kan leiden tot een filosofisch gesprek.
Presenterend vermogen	De leerling kan cultuuruitingen van zichzelf en anderen presenteren en toelichten.	Hij presenteert eigen of andermans creatief werk en verbeeldt of verwoordt de bedoeling van de maker. Tevens kan hij zijn eigen interpretatie verwoorden.

Algemene competenties

Competentie	Definitie	Toelichting
Zelfstandig vermogen	De leerling kan cultuureducatieve activiteiten plannen en organiseren.	De leerling kan zijn creatief proces sturen en zich concentreren op zijn werk. Hij kan een zelfstandige bijdrage leveren aan zijn ontwikkeling en het groepsproces.
Samenwerkend vermogen	Als een groep leerlingen aan een gezamenlijk product werkt, kan de leerling samenwerken met de andere leerlingen in die groep.	De leerling kan luisteren naar anderen en kan beslissingen nemen in samenwerking met anderen. Hij kan kritiek leveren, ontvangen en omzetten in verbeterpunten. Tijdens het werk kan hij afstemmen op anderen, taken en rollen accepteren en zich houden aan groepsafspraken.

Bron: C-Zicht, werken met culturele competenties Cultuurmij Oost (voorheen EDU-ART), 2009

De algemene competenties worden niet verder uitgewerkt in leerdoelen per leerjaar

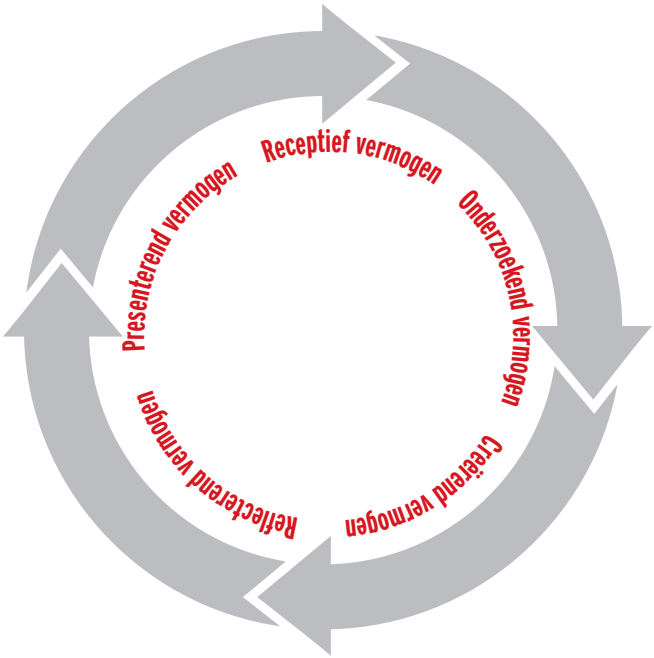

Toelichting competenties

De competenties zijn voor de helderheid onderscheiden, maar in de praktijk worden verschillende vermogens tegelijkertijd aangesproken en ontwikkeld. In een optimaal cultureel programma wordt de hele cyclus doorlopen met accenten op creëren, waarnemen, reflecteren en onderzoeken. Het is geen lineair proces, maar meer een proces van voortdurende beïnvloeding in alle fases van het creatief proces.

In het leerplankader kunstzinnige oriëntatie voor primair onderwijs (SLO 2014) is het cyclische creatieve proces als één van de uitgangspunten genomen. Tijdens het leerproces dat zo op gang wordt gebracht verwerft de leerling kennis, vaardigheden en attitudes over kunst en cultuur. Dit zijn de culturele competenties. De begrippen die gebruikt worden voor de verschillende competenties zijn onder te brengen bij de terminologie die het SLO in haar leerplankader hanteert.

Leerplankader SLO	Raamleerplan
Oriënteren	Receptief vermogen
Onderzoeken	Onderzoekend vermogen
Uitvoeren	Creërend vermogen
	Presenterend vermogen
Evalueren	Reflecterend vermogen

Naast de culturele competenties spelen de algemene competenties een belangrijke rol. Het samenwerkend vermogen van leerlingen komt bij muziekonderwijs aan de orde bij het zingen, het samen bespelen van instrumenten en presenteren. Tijdens het kijken naar en beleven van cultuuruitingen wordt een beroep gedaan op hun receptief en onderzoekend vermogen. Bij het presenterend vermogen komen het creërend en het reflectief vermogen samen. De leerling wordt uitgedaagd om naar buiten te treden en zich daarin verder te ontwikkelen. Het presenteren draagt bij aan zijn zelfvertrouwen, dat nog wordt versterkt bij een optreden. Van andere leerlingen en van het publiek krijgt hij positieve feedback en kan hij zijn ervaringen bespreken.

Als leerlingen de verschillende culturele competenties ontwikkelen, versterken zij hun taalvaardigheid, hun sociaal-emotionele vaardigheden, hun creativiteit, hun onderzoeks-vaardigheden en werken zij aan meerdere intelligenties. Naast de vijf culturele competenties - het receptief, het onderzoekend, het creërend, het presenterend en het reflectief vermogen – worden verschillende leergebieden integraal ontwikkeld. Vanwege hun inhoudelijke relatie met muziekonderwijs worden de volgende leergebieden toegelicht: sociaal-emotioneel, taalverwerving, dans en drama en cultureel erfgoed.

Sociaal emotioneel
Op sociaal-emotioneel gebied leren de leerlingen bij muziekonderwijs hun emoties te uiten in klank en spel. Tijdens het zingen en spelen leren zij naar elkaar te luisteren, waarderen maar ook op elkaar te wachten. Het bijwonen van optredens leert kinderen met respect om te gaan in de rol van publiek.

Taalverwerving
De taalontwikkeling wordt positief bevorderd doordat kinderen die vaak naar muziek luisteren ook beter onderscheid kunnen maken tussen verschillende klanken. Bij het zingen van liedjes kunnen woorden en begrippen worden ingezet die aansluiten bij taalthema's of andere onderwijsthema's.

Dans en drama
Muziek kan dans en drama versterken zoals bijvoorbeeld gebeurd bij de eindvoorstellingen. Een muziekstuk kan ook het uitgangspunt zijn om juist een dans op te ontwikkelen of een toneelspel te maken. Zo kunnen de verschillende kunstdisciplines elkaar versterken.

Cultureel erfgoed
Muziek speelt een belangrijke rol in onze hedendaagse cultuur. Ieder kind groeit op met bepaalde liedjes of muziekinstrumenten die passen bij de culturele achtergrond. Het bewust worden van deze cultuur en de betekenis van muziek in verschillende culturen is onderdeel van cultureel erfgoed.

5. Van raamleerplan naar leerdoelen

SLO zegt over doorlopende leerlijnen: 'het is belangrijk dat de leerling in het primair onderwijs zo min mogelijk overlap, breuken of lacunes in het leerproces ervaart' (bron: www.slo.nl). In de praktijk zijn de cultuureducatieve activiteiten van een school sterk afhankelijk van de leerkrachten. Daarnaast staat het aanbod van culturele instellingen vaak op zichzelf en is het onvoldoende ingebed in de visie en de structuur van het onderwijs. Door uit te gaan van leerlijnen kunnen leerkrachten de inhoud van een leergebied verdelen over de verschillende leerjaren, waardoor leerlingen kennis en vaardigheden opbouwen in dat leergebied. Als scholen deze leerlijnen volgen, kunnen zij bewust kiezen voor bepaalde culturele activiteiten.

Mocca heeft voor alle Amsterdamse basisscholen raamleerplannen opgesteld: vakgerichte kaders met veel ruimte voor de scholen om zelf invulling te geven aan een programma. Zij heeft cultuureducatieve competenties en leerdoelen geformuleerd, waarin de kennis, vaardigheden en houdingen zijn opgenomen die de basisschoolleerlingen van groep 1 tot en met 8 ontwikkelen. Zo nemen de leerlingen aan het einde van hun schoolloopbaan een rugzak met muzikale bagage mee naar het voortgezet onderwijs, alwaar zij hun kennis, vaardigheden en houdingen kunnen uitbreiden.

Bij de opzet van het raamleerplan is een indeling gemaakt in vier ontwikkelingsniveaus: het niveau van groep 1 en 2, van groep 3 en 4, van groep 5 en 6, en van groep 7 en 8. In de uitwerking zijn leerdoelen geformuleerd met een opbouw van het niveau naarmate het ontwikkelingsniveau hoger wordt. Voor alle competenties zijn de leerdoelen zo goed mogelijk afgestemd op de belevingswereld van de leerling. Scholen kunnen het raamleerplan vertalen in leerlijnen met eigen voorkeuren voor profielen en zij kunnen zelf bepalen waarop zij accenten willen leggen. Culturele instellingen en kunstenaars kunnen de competenties en leerdoelen gebruiken om er hun cultuureducatieve programma's op te laten aansluiten. Zij kunnen hun programma's dan beter laten aansluiten bij de vraag van de school en de ontwikkeling van de leerlingen en kunnen scholen dan ondersteunen met leerstofverrijkend aanbod.

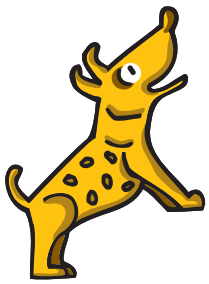

6. Raamleerplan Muziek

6.1. Raamleerplan muziek, groep 1 en 2 (4 – 6 jaar)

Competentie	Muziek domein	Leerdoelen
Receptief vermogen	Luisteren	De leerling kan aandachtig luisteren naar een lied of een geluidsfragment. De leerling beleeft muziek door zintuiglijke waarneming en geniet bij het luisteren en tonen van eigen werk, het werk van anderen en dat van kunstenaars. De leerling kan kijken en luisteren naar een muziekinstrument, een muziekvoorstelling of een verhaal van een muzikant. De leerling kent enkele muziekinstrumenten auditief en kan deze instrumenten ook herkennen.
Onderzoekend vermogen	De leerling onderzoekt middels het experimenteren met klank- en vormaspecten het antwoord op een vraag of probleemstelling. De leerkracht selecteert geschikte bronnen. De leerling voert het onderzoeksproces klassikaal uit. De leerling beantwoordt de vraag door het presenteren van het resultaat van het experiment. De leerling past het onderzoeksresultaat toe bij muzikale activiteiten.	
Creërend vermogen	Zingen	De leerling kent verschillende soorten liedjes en kan deze zingen. De leerling kan zingen in verschillende maatsoorten. De leerling kan zingen met aandacht voor articulatie en zuiverheid.
	Spelen	De leerling kan een aantal muziekinstrumenten bespelen. De leerling kan een ritme en de maat meespelen op zijn lichaam (bodypercussie) en kan een instrument bespelen. De leerling kan improviseren en samenspelen met bodypercussie en met instrumenten.
	Lezen en noteren	De leerling kan visuele beelden, een verhaal of een emotie vertalen in klanken.
	Bewegen	De leerling kan bewegen bij een lied of een verhaal. De leerling kan muzikale aspecten vertalen in bewegingen. De leerling kan vrij bewegen op muziek. De leerling kan een eenvoudige choreografie uitvoeren.

Reflectief vermogen	De leerling kan verwoorden wat hij hoort en beleeft bij muziek. De leerling kan fantasieën, emoties en sferen bij muziek herkennen en verwoorden. De leerling kan vertellen over eigen keuzes en voorkeuren voor muziek.
Presenterend vermogen	Onder begeleiding kan de leerling met medeleerlingen muziek en bewegingen maken en die presenteren in de groep.

6.2. Raamleerplan muziek, groep 3 en 4 (6 - 8 jaar)

Competentie	Muziek domein	Muziek leerdoelen groep 3 – 4
Receptief vermogen	Luisteren	De leerling kan geïnteresseerd luisteren naar een lied of een muziekuitvoering. De leerling beleeft muziek door zintuiglijke waarneming en geniet bij het luisteren en tonen van eigen werk, het werk van anderen en dat van kunstenaars. De leerling kan kijken en luisteren naar een muziekinstrument, een muziekvoorstelling of een verhaal van een muzikant. De leerling kent steeds meer muziekinstrumenten auditief en kan deze herkennen.
Onderzoekend vermogen	De leerling onderzoekt middels het experimenteren met klank- en vormaspecten het antwoord op een vraag of probleemstelling. De leerling selecteert geschikte bronnen en denkt na over het onderzoeksproces, met behulp van de leerkracht. De leerling voert het onderzoeksproces klassikaal of in groepen uit. Alle groepen gebruiken dezelfde bron. De leerling beantwoordt de vraag door het presenteren van het resultaat van het experiment. De leerling past het onderzoeksresultaat toe bij muzikale activiteiten.	
Creërend vermogen	Zingen	De leerling kent meerdere soorten liedjes en kan deze zingen. De leerling kan verschil laten horen in tempo, toonhoogte en ritme. De leerling kan zingen met aandacht voor articulatie, zuiverheid en maataccenten. De leerling kan zingen in de maat van instrumenten.
	Spelen	De leerling kent diverse muziekinstrumenten. De leerling kan een ritme en de maat meespelen op zijn lichaam (bodypercussie) en kan een instrument bespelen. De leerling kan improviseren en samenspelen met bodypercussie of muziekinstrumenten. De leerling kan een muziekstuk met bodypercussie of een instrument ontwerpen. De leerling kan een klank- of ritmespel spelen vanuit visuele beelden en muziektekens.

	Lezen en noteren	De leerling kan visuele beelden vertalen in klanken. De leerling kan klanken omzetten in zelfbedachte tekens of een tekening. De leerling kan een partituur ontwerpen en grafisch noteren met of zonder notenschrift.
	Bewegen	De leerling kan bewegen bij een lied of verhaal. De leerling kan liederen en muziekfragmenten vertalen in bewegingen. De leerling kan een eenvoudige choreografie uitvoeren. De leerling kan improviserend bewegen op muziek. De leerling kan met anderen een choreografie ontwerpen en uitvoeren.
Reflectief vermogen	De leerling kan betekenis geven aan wat hij hoort, ervaart en zelf muzikaal uitvoert. De leerling kan klanken aan emoties verbinden. De leerling kan steeds meer muziekinstrumenten auditief en visueel herkennen, benoemen en indelen in instrumentgroepen. De leerling kan reflecteren op muziek en zich daarover een mening vormen. De leerling kent verschillende soorten muziek en kan eigen keuzes maken uit het muziekaanbod.	
Presenterend vermogen	De leerling kan met medeleerlingen een muziek- en bewegingpresentatie maken en die tonen in de groep.	

6.3. Raamleerplan muziek, groep 5 en 6 (8 – 10 jaar)

Competentie	Muziek domein	Muziek leerdoelen
Receptief vermogen	Luisteren	De leerling kan geïnteresseerd luisteren naar een lied of een muziekuitvoering. De leerling beleeft muziek door zintuiglijke waarneming en geniet bij het luisteren en tonen van eigen werk, het werk van anderen en dat van kunstenaars. De leerling kan kijken en luisteren naar een professionele muziek- en bewegingsvoorstelling. De leerling kent steeds meer muziekinstrumenten. De leerling kan instrumenten en muzikale parameters onderscheiden.
Onderzoekend vermogen		De leerling bedenkt een onderzoeksvraag/probleemstelling, op grond van gemeenschappelijke interesse/nieuwsgierigheid of experiment en kan hierbij gebruik maken van culturele uitingen en zijn omgeving als bron voor het vinden van antwoorden op deze vraag. De leerling denkt mee over geschikte bronnen en het onderzoeksproces. De leerling voert het onderzoek in groepen uit. De verschillende bronnen worden over de groepen verdeeld. De leerling beantwoordt klassikaal de vraag door het combineren van informatie uit meerdere bronnen. Hij formuleert het antwoord met ondersteuning van medeleerlingen en de leerkracht. De leerling past het onderzoeksresultaat toe bij muzikale activiteiten.
Creërend vermogen	Zingen	De leerling kan complexere liedstructuren zingen met contrasten en variaties in tekst en melodie. De leerling kan meerstemmige liedjes (canons) zingen. De leerling kan zingen met articulatie, zuiverheid en maataccenten. De leerling kan verschil laten horen in tempo, toonhoogte en ritme. De leerling kan met verschillende begeleidingsvormen meespelen. De leerling kan muzikale aanwijzingen van de docent opvolgen. De leerling kan zijn stem theatraal gebruiken.

	Spelen	De leerling kan improviseren en samenspelen met bodypercussie of met instrumenten. De leerling kan een klank- of ritmespel spelen vanuit visuele beelden en muziektekens of het notenschrift. De leerling kan meerstemmige ritmes meespelen in diverse maatsoorten. De leerling kan een zelfgeschreven speelstuk uitvoeren met bodypercussie en met instrumenten. De leerling kan een lied of verhaal begeleiden met bodypercussie en met een instrument.
	Lezen en noteren	De leerling kan ritme en melodie ontwerpen en noteren. De leerling kan een partituur ontwerpen en grafisch noteren met of zonder het traditionele notenschrift. De leerling kan een tekst maken voor een lied of een rap.
	Bewegen	De leerling kan bewegen met gevoel voor maat en ritme passend bij de muziek die op dat moment klinkt. De leerling kan bewegen met variatie in tijd, kracht en ruimtegebruik. De leerling kan muzikale aspecten vertalen in bewegingen. De leerling kan een choreografie uitvoeren. De leerling kan tegelijk zingen, spelen en bewegen. De leerling kan improviserend bewegen met en zonder muziek.
Reflectief vermogen	De leerling kent steeds meer muziekinstrumenten en kan deze indelen in instrumentgroepen en muziekstijlen. De leerling beleeft muziek bij het luisteren en tonen van eigen werk, werk van anderen en van kunstenaars. De leerling kan kijken en luisteren naar een professionele muziek- en bewegingsvoorstelling. De leerling kan praten over en zich een mening vormen over de muziek en deze uiten.	
Presenterend vermogen	De leerling kan solo of samen met medeleerlingen een muziek- en bewegingpresentatie uitvoeren, vormgeven en tonen voor publiek.	

6.4. Raamleerplan muziek algemeen, groep 7 en 8 (10 – 12 jaar)

Competentie	Muziek domein	Muziek leerdoelen
Receptief vermogen	Luisteren	De leerling beleeft muziek door zintuiglijke waarneming en geniet bij het luisteren en tonen van eigen werk, het werk van anderen en dat van kunstenaars. De leerling kan kijken en luisteren naar een professionele muziek- en bewegingsvoorstelling. De leerling kent en herkent verschillende instrumenten, zowel visueel als aan de klank. De leerling heeft een open luisterhouding ontwikkeld bij het luisteren naar eigen werk, dat van andere leerlingen en beroepsmusici. De leerling kan kijken en luisteren naar professionele live muziekuitvoeringen om daarmee breed kennis te maken met diverse muziekstijlen en muziekuitingsvormen. De leerling krijgt een breed aanbod naar luisteren naar zoveel mogelijk muzieksoorten, stijlen en culturen. De leerling kan steeds meer instrumenten herkennen aan de klank, zowel schoolinstrumenten als andere instrumenten.
Onderzoekend vermogen	De leerling bedenkt een onderzoeksvraag/probleemstelling, op grond van gemeenschappelijke interesse/nieuwsgierigheid, en kan hierbij gebruik maken van teksten(boeken,tijdschriften,internet) als bron voor het vinden van antwoorden op deze vraag. De leerling stelt een onderzoeksproces en taakverdeling voor en werkt hierbij in groepen. De leerling beantwoordt de onderzoeksvraag zelfstandig door het combineren van informatie uit meerdere bronnen. De leerling past het onderzoeksresultaat toe bij muzikale activiteiten.	
Creërend vermogen	Zingen	De leerling kent steeds meer liederen uit diverse culturen en kan complexere liedstructuren zingen. De leerling kan twee- en driestemmige liedjes zingen. De leerling kan zingen met aandacht voor articulatie, zuiverheid, maataccenten en voordracht. De leerling kan verschil laten horen in tempo, toonhoogte en ritme. De leerling kan met verschillende begeleidingsvormen zingen. De leerling kan zijn stem theatraal gebruiken.

	Spelen	De leerling kan verschillende instrumenten in de klas op de juiste manier bespelen. De leerling kan meerstemmige ritmes meespelen in diverse maatsoorten. De leerling kan een klankspel spelen vanuit beelden en muziektekens of het notenschrift. De leerling kan ritmisch en melodisch improviseren. De leerling kan een zelfgeschreven speelstuk uitvoeren met bodypercussie en met instrumenten. De leerling kan een lied, emotie of sfeer begeleiden met bodypercussie en met een instrument.
	Lezen en noteren	De leerling kan een ritme en melodie ontwerpen en noteren, gebruikmakend van grafische notatie en/of het traditionele notenschrift. De leerling kan een tekst maken voor een lied of een rap. De leerling maakt kennis met de functie en de vorm van het traditionele notenschrift.
	Bewegen	De leerling kan bewegen met gevoel voor maat en ritme passend bij de muziek die op dat moment klinkt. De leerling kan muzikale aspecten vertalen in bewegingen. De leerling kan improviserend bewegen met en zonder muziek. De leerling kan tijdens het zingen ondersteunende bewegingen maken.
Reflectief vermogen	De leerling kan op eigen werk en dat van andere reflecteren. De leerling kan beargumenteren hoe, waarom en wat de muziek teweeg brengt tijdens het luisteren en/of uitvoeren.	
Presenterend vermogen	De leerling kan solo of samen met medeleerlingen een programma met muziek of muziektheater, eventueel gebruikmakend van ondersteunende bewegingen, vormgeven en uitvoeren voor publiek. De leerling kan een choreografie uitvoeren. De leerling kan tegelijk zingen, acteren en bewegen.	

Geraadpleegde bronnen

Kerndoelen basisonderwijs
Publicatie van het ministerie van Onderwijs,
cultuur en wetenschap, 2006
www.slo.nl/primair/kerndoelen/Kerndoelenboekje.pdf/

C-Zicht; zicht op culturele competenties
Cultuurmij Oost (voormalig Edu-Art), 2009

SLO, nationaal expertise centrum voor leerplanontwikkeling
www.slo.nl

Kunstzinnige oriëntatie
Tussendoelen en leerlijnen (TULE)
Kerndoel 54
Muziek
tule.slo.nl

Doorlopende leerlijn kunst- en cultuureducatie voor het primair onderwijs
Lindenberg, huis voor de kunsten
Uitgave 2011

SKVR Leerlijnen cultuureducatie
SKVR 2013, diverse auteurs

Leerplankader Kunstzinnige oriëntatie
Het creatieve proces
Competenties: generiek
Leerlijn muziek
SLO 2014
kunstzinnigeorientatie.slo.nl

Beter leren door onderzoek: Hoe begeleid je onderzoekend leren van leerlingen?
Vrije Universiteit Amsterdam 2014, diverse auteurs.

Studiedag VLS: De kracht van nieuwsgierigheid
Verschillende sprekers, waaronder Suzan Lutke en Rosanne Zwart
Ede, 17 april 2015

Onderzoekend leren: de nieuwsgierigheid voorbij
Tijdschrift voor lerarenopleiders (velon / velov) – 32(3) 2011
Gerdo Velthorst, Ida Oosterheert & Niels Brouwer (Kenniscentrum Wetenschap en Techniek Gelderland)

Praktisch, relevant én methodisch grondig?: Dimensies van onderzoek in het HBO
Lectoraat Methodologie van praktijkgericht onderzoek aan Hogeschool Utrecht, Openbare les 10 april 2014,
Dr. Daan Andriessen

Colofon

Stichting Amsterdamse Muziekeducatie in samenwerking met Dieuwke Kloppenburg, Lisa van Bennekom, Janneke Hoogeveen
In opdracht van DMO Gemeente Amsterdam
Projecthouder: Mocca Amsterdam
Procesbegeleider: Marion Jonk

Met dank aan de volgende pilot-scholen:

***2e Dalton Pieter Bakkum*; Carin Dijkzeul, Esther Nuijten en Sjaak Jongejan**
***Boekmanschool*; Jacqueline Bosma, Renske Ankringa**
***De Globe*; Ineke Linthorst, Theo Koekkoek**
***De Schakel*; Rob Schuijt, Bianca Bijlhouwer**
***De Kraanvogel*; Martine Keuning en Martien Alting**
***Joop Westerweel*; Dieske Jansen en Dick Haanraadts**
***15e Montessori Maas en Waal*; Debbie Keijner en Mieke de Rijk**

Samenstelling:	Rudy Elmans
Vormgeving:	Francien van Maasdijk
Eindredactie:	Pieter van den Hout
Illustraties:	Valentine Edelmann (kleurenillustraties) en Olivia Glebbeek (zwart/wit illustraties)

EXPERTISENETWERK CULTUUREDUCATIE
Baarsjesweg 224 1058 AA Amsterdam
T 020 620 9567
info@mocca-amsterdam.nl | www.mocca-amsterdam.nl